

System Prawa Prywatnego

Tom 12

Prawo rodzinne i opiekuńcze

Pod redakcją
Tadeusza Smyczyńskiego

2. wydanie

C·H·BECK

INSTYTUT NAUK PRAWNYCH PAN

SYSTEM PRAWA PRYWATNEGO

Prawo rodzinne i opiekuńcze

Tom 12

2. wydanie

**SYSTEM
PRAWA PRYWATNEGO**

**Prawo rodzinne
i opiekuńcze**

Tom 12

2. wydanie

REDAKTOR NACZELNY SYSTEMU PRAWA PRYWATNEGO
ZBIGNIEW RADWAŃSKI

Prawo rodzinne i opiekuńcze

Tom 12

2. wydanie

Redaktor

Prof. dr hab. Tadeusz Smoczyński

Instytut Nauk Prawnych PAN

Autorzy

dr hab. **Marek Andrzejewski** – Instytut Nauk Prawnych PAN, profesor Uniwersytetu Szczecińskiego; dr hab. **Elżbieta Holewińska-Łapińska** – profesor Uniwersytetu Warszawskiego; prof. dr hab. **Tadeusz Smoczyński** – Instytut Nauk Prawnych PAN; prof. dr hab. **Wanda Stojanowska** – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Akademia Leona Koźmińskiego; dr **Jerzy Strzebinczyk** – Uniwersytet Wrocławski

WYDAWNICTWO C. H. BECK
INSTYTUT NAUK PRAWNYCH PAN
WARSZAWA 2011

Wydano we współpracy:
z Instytutem Nauk Prawnych PAN
w Warszawie

Poszczególne części opracowali:

Marek Andrzejewski – rozdz. VIII

Elżbieta Holewińska-Lapińska – rozdz. IX

Tadeusz Smyczyński – rozdz. I, III, IV, VI, X, XI § 57, 59, rozdz. XII

Wanda Stojanowska – rozdz. II, V

Jerzy Strzebinczyk – rozdz. VII, XI § 58

Redakcja serii: dr Agnieszka Mikos-Sitek

© Wydawnictwo C. H. Beck 2011

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00–203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C. H. Beck
Druk i oprawa: Perfekt, Warszawa

ISBN 978-83-255-2012-0

ISBN e-book 978-83-255-2331-2

Przedmowa

Tom 12 Systemu Prawa Prywatnego po raz pierwszy wydano w 2003 r. Po jego ukazaniu się prowadzono prace nad reformą prawa rodzinnego i prawa socjalnego wspierającego rodzinę, których rezultatem była kolejna obszerna nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotycząca prawa osobowego. Stosowna ustawa z 2008 r. (Dz.U. Nr 220, poz. 1431) weszła w życie 13.6.2009 r. i wprowadziła istotne zmiany w prawie filiacyjnym, w prawie alimentacyjnym, w przepisach regulujących inne stosunki osobiste, tj. władzę rodzicielską i kontakty z dzieckiem. Podobnie, w zakresie prawa administracyjnego i ubezpieczeniowego dotyczącego stosunków rodzinnoprawnych, ukazały się nowe ustawy, które należało uwzględnić w niniejszym, drugim wydaniu tomu 12 Systemu Prawa Prywatnego. W opracowaniu tego tomu brali udział ci sami autorzy, którzy przygotowali pierwsze wydanie z 2003 r. Głęboka reforma prawa rodzinnego z 2008 r. wymagała nowego opracowania niektórych rozdziałów (I, IV, VI) oraz znacznego zaktualizowania i uzupełnienia innych (zwłaszcza VIII i X), natomiast prawo małżeńskie zostało omówione w tomie 11, który ukazał się w 2009 r.

Wydanie drugie tomu 12 uwzględnia stan prawny na dzień 15 stycznia 2011 r.

Warszawa, 15 lutego 2011 r.

Prof. dr hab. *Tadeusz Smoczyński*

Spis treści

	str.
Przedmowa	V
Wykaz skrótów	XIII
Rozdział I. Pochodzenie dziecka. Wstępna charakterystyka	1
§ 1. Ustalenie pokrewieństwa i statusu rodzinnego	2
I. Uwagi wstępne	2
II. Ustalenie stanu cywilnego	6
III. Standard międzynarodowy	7
§ 2. Macierzyństwo	8
I. Uwagi wstępne	8
II. Rola aktu urodzenia	10
III. Sądowe ustalenie i zaprzeczenie macierzyństwa	11
§ 3. Charakter prawny orzeczenia rozstrzygającego o pochodzeniu dziecka	19
I. Przedmiot orzekania	19
II. Charakter orzeczenia	21
Rozdział II. Dowody biologiczne w procesach dotyczących pochodzenia dziecka	27
§ 4. Uwagi wstępne	29
§ 5. Dowód z badań DNA	32
I. Aspekt medyczny	32
II. Aspekt prawny	42
§ 6. Dowód z grupowego badania krwi	73
I. Aspekt medyczny	73
II. Aspekt prawny	75
§ 7. Dowód z porównania daty obcowania cielesnego stron ze stopniem rozwoju dziecka po urodzeniu (dowód z ustalenia najbardziej prawdopodobnego okresu poczęcia)	83
I. Aspekt medyczny	83
II. Aspekt prawny	85
§ 8. Dowód z badania (andrologicznego) mężczyzny w kierunku oceny jego zdolności do zapłodnienia (impotencja)	87
I. Aspekt medyczny	87
II. Aspekt prawny	89
§ 9. Dowód z badań antropologicznych	89
I. Aspekt medyczny	89
II. Aspekt prawny	91
Rozdział III. Ustalenie ojcostwa dziecka małżeńskiego	93
§ 10. Domniemanie	94
I. Uwagi wstępne	94
II. Istnienie związku małżeńskiego	96
III. Urodzenie dziecka przez kobietę zamężną	101
IV. Macierzyństwo	103
§ 11. Zaprzeczenie ojcostwa	105
I. Uwagi wstępne	105

II. Obalenie domniemania z art. 62 KRO	106
III. Przesłanki zaprzeczenia ojcostwa	112
§ 12. Charakter prawny wyroku i jego skutki	115
I. Charakter wyroku	115
II. Skutki wyroku	117
Rozdział IV. Uznanie ojcostwa	121
§ 13. Pojęcie	122
I. Uwagi wstępne	122
II. Charakter prawny oświadczenia	125
§ 14. Przesłanki i skutki uznania ojcostwa	126
I. Uwagi ogólne	126
II. Dziecko	127
III. Uznający mężczyzna	129
IV. Matka dziecka	131
V. Wymagania formalne	136
VI. Skutki prawne uznania dziecka	138
§ 15. Ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa	140
I. Uwagi wstępne	140
II. Podstawy ustalenia bezskuteczności uznania	141
§ 16. Zagadnienie bezwzględnej nieważności uznania ojcostwa	145
§ 17. Postępowanie i skutki wyroku	148
I. Postępowanie	148
II. Wyrok	149
Rozdział V. Sądowe ustalenie ojcostwa	151
§ 18. Uwagi wprowadzające	153
§ 19. Domniemanie ojcostwa pozamałżeńskiego	157
I. Uwagi ogólne o domniemaniu prawnym	157
II. Rodzaj i funkcja domniemania ojcostwa pozamałżeńskiego	158
III. Podstawa domniemania ojcostwa pozamałżeńskiego i jej wpływ na przemieszczanie się ciężaru dowodu w procesie o ustalenie ojcostwa	158
§ 20. Sądowe ustalenie ojcostwa mężczyzny, który obcował z matką dziecka poza okresem koncepcyjnym	162
§ 21. <i>Exceptio plurium concubentium</i> jako jeden ze sposobów obalenia domniemania ojcostwa pozamałżeńskiego	166
I. Sposoby obalenia domniemania ojcostwa pozamałżeńskiego	166
II. Praktyczne możliwości wykorzystania zarzutu <i>plurium concubentium</i> przez pozwanego w procesie o ustalenie ojcostwa	167
III. Zamierzenia ustawodawcy odnośnie do zarzutu <i>plurium concubentium</i> i próba znalezienia sposobu ich realizacji	171
§ 22. Proces o ustalenie ojcostwa	190
I. Wprowadzenie	190
II. Legitymacja czynna	191
III. Legitymacja bierna	196
IV. Tradycyjny i postulowany model procesu o ustalenie ojcostwa	196
§ 23. Dochodzenie roszczeń majątkowych związanych z sądowym ustaleniem ojcostwa	203
§ 24. Charakter wyroku ustalającego ojcostwo i jego skutki	204
I. Charakter wyroku	204
II. Skutek wyroku ustalającego ojcostwo w postaci rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej przysługującej ojcu	205

Rozdział VI. Pochodzenie dziecka poczętego w wyniku zabiegu medycznie wspomaganey prokreacji	213
§ 25. Wprowadzenie	214
§ 26. Status moralny płodu ludzkiego	216
§ 27. Status prawny płodu ludzkiego	218
I. Zagadnienie zdolności prawnej	218
II. <i>Nasciturus</i> jako podmiot roszczeń odszkodowawczych	220
§ 28. Ustalenie pochodzenia dziecka	224
I. Uwagi wstępne	224
II. Inseminacja homologiczna	225
III. Inseminacja heterologiczna	226
IV. Zagadnienie macierzyństwa w razie zapłodnienia <i>in vitro</i> i implantacji zarodka	227
Rozdział VII. Władza rodzicielska	231
§ 29. Pojęcie, podmioty i charakter prawny władzy rodzicielskiej	233
I. Podstawowe funkcje władzy rodzicielskiej	233
II. Wieloznaczność terminu „władza rodzicielska”	237
III. Podmioty władzy rodzicielskiej	243
IV. Stosunki prawne wynikające z władzy rodzicielskiej	255
§ 30. Treść władzy rodzicielskiej	265
I. Elementy treści władzy rodzicielskiej w ogólności	265
II. Osobowy element treści władzy rodzicielskiej (piecza nad dzieckiem)	268
III. Piecza nad majątkiem dziecka	283
IV. Przedstawicielstwo	286
§ 31. Wykonywanie władzy rodzicielskiej i odpowiedzialność rodziców	292
I. Obowiązek wykonywania władzy rodzicielskiej	292
II. Zasada samodzielności działania (autonomii) rodziców	293
III. Zasada pomocy organów państwowych	299
IV. Posłuszeństwo dziecka	306
V. Reguły uzupełniające	309
VI. Kryteria należytego wykonywania władzy rodzicielskiej i ich hierarchia	313
VII. Odpowiedzialność rodziców	317
§ 32. Modyfikacje władzy rodzicielskiej i jej ustanie	323
I. Zmiany w zakresie władzy rodzicielskiej	323
II. Ustanie władzy rodzicielskiej	350
§ 33. Stosunki między rodzicami a dziećmi niezależne od władzy rodzicielskiej	358
I. Systematyka stosunków między rodzicami a dziećmi niezależnych od władzy rodzicielskiej	358
II. Wzajemny obowiązek szacunku i wspierania się rodziców i dzieci	359
III. Nazwisko dziecka	361
IV. Udział dziecka w zaspokajaniu potrzeb rodziny	371
V. Kontakty z dziećmi	373
Rozdział VIII. Piecza zastępcza	387
§ 34. Pojęcie pieczy zastępczej	390
I. Uwagi wstępne	390
II. Piecza zastępcza a inne formy sprawowania pieczy nad dzieckiem przebywającym poza rodziną	391
III. Spory terminologiczne	394

§ 35. Prawna regulacja pieczy zastępczej a prawo rodzinne	397
I. Uwagi wstępne.	397
II. Postulat jednolitej regulacji pieczy zastępczej.	401
III. Regulacje dotyczące pieczy zastępczej jako normy prawa dotyczącego rodziny	403
§ 36. Piecza zastępcza – standardy międzynarodowe	406
I. Prawo międzynarodowe i orzecznictwo Trybunału Praw Człowieka	406
II. Kierunki rozwoju pieczy zastępczej w Europie i Ameryce Północnej	417
§ 37. Piecza zastępcza jako element systemu pomocy społecznej	422
I. Przyczyny reformy pieczy zastępczej w latach 90. XX w.	422
II. Konsekwencje włączenia pieczy zastępczej do systemu pomocy społecznej.	427
§ 38. Piecza zastępcza a piecza rodzicielska	435
I. Uprawnienia, obowiązki i kompetencje rodziny zastępczej i placówki opiekuńczo-wychowawczej a rodzice dziecka	435
II. Sprawowanie pieczy zastępczej a styczność dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi	440
§ 39. Rodziny zastępcze i placówki opiekuńczo-wychowawcze	445
I. Rodzinne a instytucjonalne formy pieczy zastępczej	445
II. Przesłanki utworzenia rodziny zastępczej	448
III. Rodzaje rodzin zastępczych	455
IV. Rodziny zastępcze w powiatowym systemie opieki nad dzieckiem i rodziną	459
V. Placówki opiekuńczo-wychowawcze	460
§ 40. Umieszczanie dzieci w instytucjach pieczy zastępczej	464
§ 41. Socjalne i ekonomiczne wsparcie wychowanków rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych	471
I. Uwaga wstępna	471
II. Świadczenia pieniężne na częściowe pokrycie kosztów utrzymania wychowanka rodziny zastępczej	471
III. Spór o zasady wypłacania świadczeń na pokrycie kosztów utrzymania wychowanka rodziny zastępczej	473
IV. Świadczenia na rzecz dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (standardy usług)	478
V. Usamodzielnienie.	478
§ 42. Rządowy projekt ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej	483
Rozdział IX. Przysposobienie	489
§ 43. Ogólna charakterystyka instytucji przysposobienia.	498
I. Pojęcie instytucji przysposobienia w obecnie obowiązującym polskim prawie	498
II. Kształtowanie się instytucji przysposobienia w Polsce po odzyskaniu niepodległości w 1918 r.	502
III. Charakterystyka funkcji współczesnego przysposobienia w Polsce	511
§ 44. Strony stosunku przysposobienia	523
I. Przysposabiający	523
II. Przysposabiani.	546
§ 45. Organizacja pośrednictwa adopcyjnego – ośrodki adopcyjno-opiekuńcze	552
I. Uwagi ogólne.	552
II. Stan poprzedzający wejście w życie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 17.8.1993 r.	552

III. Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 17.8.1993 r.	554
IV. Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze w resorcie pracy i polityki społecznej.	555
§ 46. Analiza stanu faktycznego prowadzącego do powstania stosunku przysposobienia	561
I. Żądanie przysposobienia	561
II. Wpływ woli dziecka i innych osób na dopuszczalność orzeczenia przysposobienia	563
III. Dobro osoby przysposabianej	587
IV. Osobista styczność stron przed orzeczeniem wnioskowanego przysposobienia	593
§ 47. Przeposobienie, którego orzeczenie powoduje zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania dziecka na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania za granicą (art. 114² KRO).	604
I. Uwagi ogólne	604
II. Przeposobienie powodujące przeniesienie dziecka do innego kraju orzekane przed wejściem w życie ustawy z 26.5.1995 r. nowelizującej normy o przysposobieniu	605
III. Zasada subsydiarności przysposobień międzynarodowych po wejściu w życie ZmKRO z 1995 r. nowelizującej instytucję przysposobienia.	619
IV. Zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej wynikające z Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego	629
V. „Adopcje zagraniczne” w świetle badań	639
§ 48. Rodzaje przysposobienia. Osobiste i majątkowe skutki ich orzeczenia	648
I. Wprowadzenie	648
II. Przeposobienie pełne	649
III. Przeposobienie niepełne	662
IV. Przeposobienie całkowite (pełne nierozwiązywalne)	668
§ 49. Tajemnica przysposobienia	673
I. Uwagi ogólne	673
II. Tajemnica przysposobienia w stosunkach wewnętrznych – pomiędzy stronami przysposobienia	674
III. Tajemnica przysposobienia wobec rodziców osoby przysposobionej.	676
IV. Środki ochrony tajemnicy przysposobienia w stosunku do osób trzecich	678
V. Tajemnica przysposobienia jako dobro osobiste	695
§ 50. Rozwiązanie przysposobienia	699
I. Rozwiązywalność przysposobienia	699
II. Przesłanki rozwiązania przysposobienia przez sąd według KRO	706
III. Alternatywne do rozwiązania stosunku przysposobienia formy jego ustania („cofnięcia”) w obecnie obowiązującym polskim prawie	728
IV. Skutki rozwiązania stosunku przysposobienia.	736
Rozdział X. Obowiązek alimentacyjny	751
§ 51. Pojęcie i funkcja obowiązku alimentacyjnego.	753
I. Pojęcie	753
II. Funkcja.	759
III. Standard międzynarodowy.	760
§ 52. Zakres podmiotowy i kolejność obowiązków alimentacyjnych	761
I. Krąg osób uprawnionych i zobowiązanych	761
II. Kolejność	763

§ 53. Przesłanki i treść obowiązku alimentacyjnego	767
I. Przesłanki powstania roszczenia	767
II. Niegodność alimentacji	782
III. Treść i zakres obowiązku alimentacyjnego	787
IV. Rola świadczeń z zakresu zabezpieczenia społecznego	790
§ 54. Wykonanie obowiązku alimentacyjnego i ochrona roszczeń	797
I. Wykonanie obowiązku alimentacyjnego	797
II. Ochrona roszczeń alimentacyjnych	802
III. Fundusz alimentacyjny	809
§ 55. Roszczenia zwrotne	815
I. Uwagi wstępne	815
II. Roszczenia zwrotne z tytułu dostarczania środków utrzymania małżonkowi	816
III. Roszczenia zwrotne z tytułu alimentacji dziecka	818
IV. Zagadnienie roszczenia zwrotnego z tytułu dostarczenia świadczeń socjalnych	819
V. Charakter prawny roszczenia z art. 140 KRO	820
§ 56. Wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego i przedawnienie roszczenia	823
I. Wygaśnięcie	823
II. Przedawnienie	824
Rozdział XI. Opieka	831
§ 57. Ogólna charakterystyka prawa opiekuńczego	832
I. Zagadnienia terminologiczne	832
II. Cel i charakter prawny opieki	833
III. Cechy prawa opiekuńczego	835
IV. Organy opieki	836
§ 58. Opieka nad małoletnim	837
I. Ustanowienie opieki nad małoletnim	837
II. Treść i sprawowanie opieki	856
III. Nadzór nad sprawowaniem opieki	874
IV. Zwolnienie opiekuna i ustanie opieki	884
§ 59. Opieka nad całkowicie ubezwłasnowolnionym	894
I. Cel i ustanowienie opieki	894
II. Swoiste unormowania opieki nad ubezwłasnowolnionym	897
III. Ustanie opieki	899
Rozdział XII. Kuratela	901
§ 60. Pojęcie i funkcje kurateli	901
I. Pojęcie	901
II. Funkcje	904
§ 61. Typy i rodzaje kurateli	904
I. Typ kurateli trwałej, o znacznym zakresie	905
II. Typ kurateli z ograniczonym zakresem pieczy	909
§ 62. Ustanie kurateli	910
Indeks rzeczowy	911

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

BankDanychR	rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z 5.10.2004 r. w sprawie centralnego banku danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie oraz ośrodków adopcyjno-opiekuńczych upoważnionych do współpracy z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi (Dz.U. Nr 223, poz. 2266)
EKonPrzyspDz	Europejska Konwencja z 24.4.1967 r. o przysposobieniu dzieci (Dz.U. z 1999 r. Nr 99, poz. 1157)
EKPCz	Europejska Konwencja z 4.11.1950 r. o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
EmRentyFUSU	ustawa z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn.: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.)
KC	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
KC austr.	Kodeks cywilny austriacki z 1.6.1811 r. (<i>ABGB – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch</i>)
KC fr.	Kodeks cywilny francuski z 21.3.1804 r. (<i>Cciv – Code civil</i>)
KC niem.	Kodeks cywilny niemiecki z 18.8.1896 r. (<i>BGB – Bürgerliches Gesetzbuch</i>)
KK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm., sprost. Dz.U. z 2001 r. Nr 28, poz. 319)
KonPD	Konwencja z 20.11.1989 r. o prawach dziecka (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.)
konwencja haska	Konwencja haska z 29.5.1993 r. o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego (Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448)
KP	ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 ze zm.)
KPA	ustawa z 14.6.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071 ze zm.)
KPC	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)
KPK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)
KR	ustawa z 27.6.1950 r. – Kodeks rodzinny (Dz.U. Nr 34, poz. 308 ze zm.)
KRO	ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 ze zm.)
KZ	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.)
NadzPlacR	rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z 19.10.2005 r. w sprawie szczegółowych zasad nadzoru nad przestrzeganiem standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz nadzoru nad działalnością ośrodków adopcyjno-opiekuńczych (Dz.U. Nr 214, poz. 1812 ze zm.)

Wykaz skrótów

NielU	ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz.U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178)
OchrKonkurU	ustawa z 16.2.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. Nr 50, poz. 331 ze zm.)
OchrZdrPsychU	ustawa z 19.8.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. Nr 111, poz. 535 ze zm.)
OśrAd-OpR	rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z 30.9.2005 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych (Dz.U. Nr 205, poz. 1701 ze zm.)
OśrAd-OpR z 1993 r.	rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17.8.1993 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych (Dz.U. Nr 84, poz. 394)
OśrAd-OpR z 2001 r.	rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 16.2.2001 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych (Dz.U. Nr 14, poz. 132)
PlacówkiR	rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19.10.2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz.U. Nr 201, poz. 1455 ze zm.)
PIRodzU	ustawa z 7.1.1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. Nr 17, poz. 78 ze zm.)
PomAlimU	ustawa z 7.9.2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (tekst jedn.: Dz.U. z 2009 r. Nr 1, poz. 7 ze zm.)
PomSpoU	ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej (tekst jedn.: Dz.U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362 ze zm.)
PomSpoU z 1990 r.	ustawa z 29.11.1990 r. o pomocy społecznej (tekst jedn.: Dz.U. z 1998 r. Nr 64, poz. 414 ze zm.)
PostNSRU	ustawa z 27.6.1950 r. o postępowaniu niespornym w sprawach rodzinnych oraz w zakresie kurateli (Dz.U. Nr 34, poz. 310 ze zm.)
PrASC	ustawa z 29.9.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2004 r. Nr 161, poz. 1688 ze zm.)
PrASC z 1945 r.	dekret z 25.9.1945 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. Nr 48, poz. 272 ze zm.)
PrASC z 1955 r.	dekret z 8.6.1955 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. Nr 25, poz. 151 ze zm.)
PrPrywM	ustawa z 12.11.1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 46, poz. 290 ze zm.)
PrRodz z 1946 r.	dekret z 22.1.1946 r. – Prawo rodzinne (Dz.U. Nr 6, poz. 52)
PWKK	ustawa z 6.6.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 554 ze zm.)
PWKK z 1969 r.	ustawa z 19.4.1969 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 95 ze zm.)
PWKR	ustawa z 27.6.1950 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks rodzinny (Dz.U. Nr 34, poz. 309)
PWKRO	ustawa z 25.2.1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 60)
SysOśwU	ustawa z 7.9.1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn.: Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.)
TFUE	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864 ze zm.)
WyznOśrR	rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 17.9.2001 r. w sprawie wyznaczenia ośrodka adopcyjno-opiekuńczego prowadzącego centralny bank danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie oraz wyznaczenia ośrodków adopcyjno-opiekuńczych upoważnionych do współpracy z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi (Dz.U. Nr 106, poz. 1156)
ZmImNazU	ustawa z 17.10.2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (Dz.U. Nr 220, poz. 1414)

Wykaz skrótów

ZmKRO z 1975 r.	ustawa z 19.12.1975 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 45, poz. 234)
ZmKRO z 1995 r.	ustawa z 26.5.1995 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 83, poz. 417)
ZmKRO z 2008 r.	ustawa z 6.11.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431)

2. Organy orzekające

BGH	Niemiecki Federalny Sąd Najwyższy (<i>Bundesgerichtshof</i>)
ETPCz.	Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
NSA.	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	sąd apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SN (PS)	Sąd Najwyższy w pełnym składzie
SN (PSIC)	Sąd Najwyższy w pełnym składzie Izby Cywilnej (w latach 1982–1989: Izby Cywilnej i Administracyjnej)
SN (PSIAPiUS).	Sąd Najwyższy w pełnym składzie Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od roku 1990: Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych)
SN (PSIC)	Sąd Najwyższy w pełnym składzie Izby Cywilnej (w latach 1982–1989: Izby Cywilnej i Administracyjnej)
SN (7)	Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów
SW.	sąd wojewódzki
TK.	Trybunał Konstytucyjny

3. Czasopisma i publikatory

AMSiK	Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii
AUMCS	Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
AUWr	Acta Universitatis Wratislaviensis
BMS	Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości
BSN.	Biuletyn Sądu Najwyższego
DPP.	Demokratyczny Przegląd Prawnicy
Dz.U.	Dziennik Ustaw
Dz.Urz.	Dziennik Urzędowy
GP	Gazeta Prawna
GS	Gazeta Sądowa
GSW	Gazeta Sądowa Warszawska
GSiP	Gazeta Sądowa i Penitencjarna
Jur.	Jurysta
KPP.	Kwartalnik Prawa Prywatnego
KSP.	Krakowskie Studia Prawnicze
MoP.	Monitor Prawnicy
M.P.	Monitor Polski
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NP	Nowe Prawo
ONSA	Orzecznictwo Najwyższego Sądu Administracyjnego
OSN.	Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego. Orzeczenia Izby Cywilnej (w latach 1933–1952), Orzecznictwo Sądu Najwyższego (w latach 1953–1961: Izby Cywilnej i Izby Karnej, w 1962 r.: Izby Cywilnej, w latach 1963–1981: Izby Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, w latach 1982–1989: Izby Cywilnej i Administracyjnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, w latach 1990–1994: Izby Cywilnej oraz Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, w 1995 r.: Izby Cywilnej)

Wykaz skrótów

OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich – Orzecznictwo Sądów Polskich (1921–1939), Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych (1957–1989), Orzecznictwo Sądów Polskich (od 1990)
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
Pal.	Palestra
PG	Prawo Gospodarcze
PiM	Prawo i Medycyna
PiP	Państwo i Prawo
PiZS	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
POW	Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze
PPA	Przegląd Prawa i Administracji
PS	Przegląd Sądowy
PR	Problemy Rodziny
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PWS	Problemy Wymiaru Sprawiedliwości
Rej.	Rejent
RiP	Rodzina i Prawo
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
RPO-Mat.	Biuletyn RPO – Materiały
Rzeczp.	Rzeczpospolita
SC	Studia Cywilistyczne
SI.	Studia Iuridica
SIS.	Studia Iuridica Silesiana
SP	Studia Prawnicze
SPE	Studia Prawno-Ekonomiczne
Wok.	Wokanda
ZNIBPS	Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUG	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUWr	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego
ZPUKSW	Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

4. Piśmiennictwo

- Andrzejewski*,
Prawo rodzinne ..... *M. Andrzejewski*, Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2010
- Czajkowska*,
Pachniewska,
Komentarz ..... *A. Czajkowska*, *E. Pachniewska*, Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz, orzecznictwo, wzory dokumentów i pism, Warszawa 2002
- Dolecki, Sokółowski*,
Komentarz KRO ..... Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz (pod red. *H. Doleckiego*, *T. Sokółowskiego*), Warszawa 2010
- Gajda*, Komentarz KRO,
1999 (2000, 2002) ..... *J. Gajda*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 1999, 2000; Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Akta stanu cywilnego. Komentarz, Warszawa 2002
- Gniewek*,
Komentarz KC, t. [ ] .... Kodeks cywilny. Komentarz, t. I i II (pod red. *E. Gniewka*) Warszawa 2004
- Gniewek*, Komentarz KC,
2006 (2008, 2011) ..... Kodeks cywilny. Komentarz (pod red. *E. Gniewka*) Warszawa 2006, 2008, 2011

Wykaz skrótów

- Gromek*,
Komentarz KRO,
2004 (2006, 2009)..... *K. Gromek*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2004, 2006, 2009
- Grzybowski*,
Prawo rodzinne ..... *S. Grzybowski*, Prawo rodzinne. Zarys wykładu, Warszawa 1980
- Haak*, Komentarz KRO,
1995 (1996, 2009)..... *H. Haak*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Władza rodzicielska, Toruń 1995; Przynależność, Toruń 1996; Komentarz do art. 61⁷-91, Toruń 2009
- Ignaczewski*,
Komentarz KRO ..... *J. Ignaczewski*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2010
- Ignatowicz*,
Prawo rodzinne, 1987
(1995, 1996, 1998,
2000, 2001, 2002) ..... *J. Ignatowicz*, Prawo rodzinne. Zarys wykładu, Warszawa 1987, 1995, 1996; Prawo rodzinne (zaktualizowane i uzupełnione przez *M. Nazara*), Warszawa 1998, 2000, 2001, 2002
- Ignatowicz, Nazar*,
Prawo rodzinne, 2005
(2006, 2010)..... *J. Ignatowicz, M. Nazar*, Prawo rodzinne, Warszawa 2005, 2006, 2010
- KC z Komentarzem,
t. [ ]..... Kodeks cywilny z Komentarzem (pod red. *J. Winiarza*), t. I i II, Warszawa 1980, 1989
- Komentarz do KC,
Ks. [ ], t. [ ] ..... Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza, Część ogólna, Warszawa 1998, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2009; Księga druga, Własność i inne prawa rzeczowe, Warszawa 1996, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006, 2007; Księga trzecia, Zobowiązania, t. I i II, 1996-1997, 1999, 2001, 2002, 2003, 2005, 2006, 2007; Księga czwarta, Spadki, Warszawa 1995, 1999, 2001, 2002, 2003, 2005, 2006, 2007, 2008
- Komentarz do KPC
cz. [ ], t. [ ]..... *T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz*, Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające, t. I, Warszawa 1997, 1999, 2001, 2002, 2003, 2007, 2009; *T. Ereciński, J. Ciszewski*, Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Część trzecia. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego, Warszawa 2004; t. II, Warszawa 1998, 2002; *T. Ereciński, J. Ciszewski, K. Weitz*, Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy), t. V, Warszawa 2006, 2009
- Komentarz KC,
t. [ ], 1972..... Kodeks cywilny. Komentarz (pod red. *Z. Resicha, J. Ignatowicza, J. Pietrzykowskiego, I. Bieleckiego*), t. I-III, Warszawa 1972
- Komentarz KC,
t. [ ]..... Kodeks cywilny. Komentarz (pod red. *K. Pietrzykowskiego*), t. I, Warszawa 1997, 1999, 2002, 2004, 2005, 2008; t. II, Warszawa 1998, 2000, 2003, 2004, 2005, 2009

Wykaz skrótów

- Komentarz KPC,
t. [ ]..... Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (pod red. *K. Piaseckiego*), t. I, Warszawa 1996, 2001, 2006, 2010; t. II, Warszawa 1997, 2006; t. III, Warszawa 2007
- Komentarz KR,
1959..... Kodeks rodzinny. Komentarz (pod red. *M. Grudzińskiego, J. Ignatowicza*), Warszawa 1959
- Komentarz KRO,
1966..... Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 1966
- Komentarz KRO,
1975..... Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz (pod red. *B. Dobrzańskiego, J. Ignatowicza*), Warszawa 1975
- Komentarz KRO,
1993..... Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem (pod red. *J. Pietrzykowskiego*), Warszawa 1993
- Ohanowicz, Górski,*
Zarys ..... *A. Ohanowicz, J. Górski*, Zarys prawa zobowiązań, Warszawa 1970
- Ohanowicz, Górski,*
Zobowiązania..... *A. Ohanowicz, J. Górski*, Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część szczegółowa, Warszawa–Poznań 1966
- Ohanowicz,*
Zobowiązania..... *A. Ohanowicz*, Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część ogólna, Warszawa–Poznań 1965
- Piasecki,*
Komentarz KRO,
2000 (2002,
2006, 2009)..... *H. Ciepla, B. Czech, T. Domińczyk, S. Kalus, K. Piasecki, M. Sychowicz*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem (pod red. *K. Piaseckiego*), Warszawa 2000, 2002, 2006, 2009
- Pietrzykowski,*
Komentarz KRO,
2003 (2010)..... *J. Gajda, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, J. Winiarz*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz (pod red. *K. Pietrzykowskiego*), Warszawa 2003, 2010
- Radwański,*
Prawo cywilne, 1993
(1994, 1997, 1999,
2002, 2003, 2004,
2005, 2007, 2009)..... *Z. Radwański*, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 1993, 1994, 1997, 1999, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2009
- Smyczyński,*
Prawo rodzinne,
1997 (1999, 2003,
2005, 2009)..... *T. Smyczyński*, Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 1997, 1999, 2003, 2005, 2009
- Smyczyński,*
Prawo rodzinne,
2001..... *T. Smyczyński*, Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia, Warszawa 2001
- Strzebińczyk,*
Prawo rodzinne,
2002 ..... *J. Strzebińczyk*, Prawo rodzinne, Kraków 2002

Wykaz skrótów

- Strzebinczyk*,
Prawo rodzinne,
2010..... *J. Strzebinczyk*, Prawo rodzinne, Warszawa 2010
- Szer*, Prawo rodzinne
1954 (1956, 1957,
1959, 1966, 1967,
1969)..... *S. Szer*, Prawo rodzinne, Warszawa 1954, 1956, 1957, 1959, 1966, 1967;
Prawo rodzinne w zarysie, Warszawa 1969
- System,
t. [ ] ..... System prawa cywilnego, t. I, Ossolineum 1974, 1985; t. II, Ossolineum
1977; t. III, cz. 1, Ossolineum 1981; t. III, cz. 2, Ossolineum 1976; t. IV,
Ossolineum 1986
- System PrPryw,
t. [ ]..... System Prawa Prywatnego, t. 1, Warszawa 2007; t. 2, Warszawa 2002,
2008; Suplement do t. 2, Warszawa 2004; t. 3, Warszawa 2003, 2007;
t. 4, Warszawa 2005, 2007; t. 5, Warszawa 2006; t. 6, Warszawa 2009;
Suplement do t. 6, Warszawa 2010; t. 7, Warszawa 2001, 2003; t. 8,
Warszawa 2004; t. 9, Warszawa 2010; t. 10, Warszawa 2009; t. 11, War-
szawa 2009; t. 12, Warszawa 2003; t. 13, Warszawa 2003, 2007; t. 16,
Warszawa 2008; t. 17A, Warszawa 2010, t. 17B, Warszawa 2010; t. 18,
Warszawa 2005, 2010; Suplement do t. 18, Warszawa 2006; t. 19, War-
szawa 2006
- System PrRodz..... System Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego (pod red. *J. St. Piątowskie-
go*), Ossolineum 1985
- Walaszek*, Zarys ..... *B. Walaszek*, Zarys prawa rodzinnego i opiekuńczego, Warszawa 1971
- Winiarz*, Prawo rodzinne,
1974 (1977, 1980, 1983,
1987, 1992, 1993, 1994,
1995, 1996)..... *J. Winiarz*, Prawo rodzinne, Warszawa 1974, 1977, 1980, 1983, 1987,
1992, 1993, 1994, 1995, 1996
- Winiarz, Gajda*,
Prawo rodzinne,
1999 (2001)..... *J. Winiarz, J. Gajda*, Prawo rodzinne, Warszawa 1999, 2001
- Wolter, Ignatowicz*,
Stefaniuk, Prawo cywilne,
1996 (1998, 1999, 2001) *A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk*, Prawo cywilne. Zarys części ogól-
nej, Warszawa 1996, 1998, 1999, 2001
- Zieliński*,
Prawo rodzinne ..... *A. Zieliński*, Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2000

5. Orzecznictwo

- Wytyczne SN
z 1952 r..... uchw. SN z 26.4.1952 r., C 798/51, OSN 1952, Nr 1, poz. 1
- Wytyczne SN
z 1955 r. .... Wytyczne SN z 28.5.1955 r. w zakresie stosowania art. 29 KR, OSN
1955, Nr 3, poz. 46
- Wytyczne SN
z 1968 r..... Wytyczne SN z 18.3.1968 r. w zakresie stosowania przepisów art. 56
oraz art. 58 KRO, OSN 1968, Nr 5, poz. 77